

SOSIAALIPOLITIIKAN MERKITYS RIIPPUU MEISTÄ!

J.P. Roos: *VTT, emeritusprofessori, tutkimusjohtaja, Sosiaalitieteiden laitos, Helsingin yliopisto*
jproos@valt.helsinki.fi

Janus vol. 20 (4) 2012, 366–370

Tämän keskustelun ideana on ollut toistaa sama asetelma kuin viime kerralla: samat puhujat, sama kysymyksenasettelu. Tällöin ongelmaksi nousee se, että jos osanottajat valittaisiin samalla periaatteella kuin viimeksi, niin he eivät olisi välttämättä samoja. Itse asiassa voisin kuvitella, että kokoonpano olisi nyt aika lailla toisenlainen (jo nyt yhdellä panelisteista on nuori sijainen). Itse olen lopettamassa uraani professorina eli tämä on melkein jonkinlainen testamenttipuheenvuoro (tai ennakkojäähyväisluento) ja useimmat meistä ovat lähdössä eläkkeelle melko pian, paitsi Veli-Matti Ritakallio.

Puheenvuoroani valmistellessa luin, mitä olin sanonut vuonna 2006 (Roos 2006). Ei siitä kovin paljon joutu niellemään tai perumaan ja yllättävän paljon on toteutunut. Sosiaalityö ei enää ole painolastina tai kaikennielevänä perspektiivinä, vaikka onkin edelleen samalla laitoksella. Laitos on vain toinen. Monitieteisyyskehitys on jatkunut. Sosiaalipolitiikan tärkeät aiheet olivat suurin piirtein oikein esitetty: EU vs. pohjoismainen malli, suomalaisten omat mokat (palveluiden yksityistäminen ja nipistäminen ym.), köyhyys, suuret ikäluokat ja ikääntyminen, kansalaispalkka, hyvinvoinnin ja onnellisuuden muutokset ja suhde, evoluutio.

On heti todettava, että suurimmat muutokset akateemisen sosiaalipolitiikan

kohdalla ovat tapahtuneet ympäristössä. Yliopistot eivät enää ole valtioniopistoja, sosiaalipolitiikan tai yhteiskuntapolitiikan laitosta ei enää ole, vaan meillä on sosiaalitieteiden laitos, jossa on mukana kaikenlaisia oppiaineita sosiaalityöstä viestintään. Vajaa kuukausi sitten yliopiston reformityöryhmä esitteli melko rankkoja ehdotuksia esimerkiksi kandidaattiopetuksesta, joka olisi täysin vakinaisen opettajakunnan harteilla ja yhteistä useamman oppiaineen tai jopa tiedekunnan kanssa. Perusteena olivat kustannussäästöt. Tutkimusta johdetaan nyt tavalla joka vielä kymmenen vuotta-kin sitten oli aivan vieras ajatus. Kilpailu on viety sellaiseen äärimmäisyyteen, etten millään usko siitä enää mitään hyvää seuraavan. Jos vain huiput palkitaan, niin kyllä kai se merkitsee, että muut ovat pelkkänä painolastina, ainakin Helsingin yliopistosta... Eli juuri kukaan meistä yliopistolaisista ei olisi kelvollinen.

Mutta, tällä kertaa haluaisin nostaa esille sosiaalipolitiikan kehityksen positiiviset näkymät. Viimeksi moitiskelin akateemisen sosiaalipolitiikan filosofisteoreettista tyhjyyttä, nyt minusta voi sanoa, että on tapahtunut melko selvä käänne. Pääosa sosiaalipolitiikan ajankohtaisesta tutkimuksesta on tiukkaa tavaraa: köyhyys, perustulo, hyvinvointi, onnellisuus, tuloterot, terveyserot, ikääntyminen, sukupolvet. Huhhaa on selkeästi vähentynyt. Konstruktionismi siinä muodossa, missä

se hallitsi sosiaalipoliittista ajattelua, on lähes kadonnut tai joutunut sivurooliin (sille annetaan puheen tasolla asema, mutta käytännössä sillä ei ole merkitystä, ja maltillinen konstruktionismi tai jopa kriittinen realismi ovat yleistyneet). Viimeksi valittelin sitä, että sosiologia on liikaakin lähestynyt sosiaalipoliittikkaa tutkimusteemojen kautta. Nyt minusta voi melkein sanoa, että sosiologialla on lähes monopoli tyhjiin ja turhaan tieteelliseen tutkimukseen. Kuluttamisen ihanuudet, foucaultilaiset teemat biovallasta ja kansalaisuudesta tai tieteentutkimuksen uudet raikkaat latourilaiset tuulet faktoja vastaan ovat sosiologian ominta aluetta, kun sosiaalipoliitikassa on aika paljon pidetty jalat maassa. Tosin voisin muistuttaa, että Oxfordin yliopiston sosiologian laitoksen esittely alkaa lauseella: "Sociology at Oxford has a strong analytical, empirical and comparative orientation. Our focus is on developing and testing theories that engage with real world puzzles and problems." Mutta meillä Helsingissä relevantin ja ei-relevantin yhteiskuntatutkimuksen raja kulkee nykyään melko pitkään juuri sosiaalipoliitiikan ja sosiologian tai jossain määrin sosiaalipsykologian välillä. Ainakin mitä tulee tieteenalan itsensä arvostamiin tutkimussuuntauksiin.

Tietysti tämä on kärjistys tai ehkä osittain (yltiöoptimistinen) tulevaisuuden nuoste, mutta nyt on aika pitkälle niin, että hyvä empiirinen tutkimus, jolla on myös käytännön merkitystä, löytyy enemmänkin meiltä kuin sosiologiasta. Muutamin tärkein poikkeuksin ja tietysti sillä varauksella, että väestötieteessä tehdään aina välillä tosi kovaa tutkimusta, mutta väestötiedehän ei ole sosiologiaa. Sen sijaan se voisi lähestyä enemmän sosiaalipoliittikkaa, sillä sekä terveyspolitiikan, per-

hepolitiikan ja ikääntymisen osalta sieltä tulee paras tutkimus.

Toisaalta yhteiskuntapolitiikka on hajonnut erilaisiksi erillistieteenaloiksi, mitä sosiologiassa ei ole niin vahvasti tapahtunut (valtio-oppi on ehkä vähän samassa jamassa kuin sosiaalipoliittikka). Tästä on ollut seurauksena se, että varsinainen sosiaalipoliittikka, sellaisena kuin se on minusta ymmärretty juuri Sosiaalipoliittisessa yhdistyksessä, eli rajattuna klassiseen sosiaalipoliittikkaan, on menettänyt jalansijaa. Ja menettää. Esimerkiksi meillä on paraikaa täytettävänä yksi professori vammaistutkimuksessa ja yksi yleisen sosiaalipoliitiikan professori. Olisin erittäin hämmästynyt ja ilahtunut, jos toinen yleisen sosiaalipoliitiikan professorin tehtävä (vanha Wariksen professori), jota nyt pitää hallussaan Risto Eräsaari, säilyisi sellaisena. Toivottavasti olen väärässä. Meikäläiset (siis Eräsaari ja allekirjoittanut) ovat molemmat pantanneet näitä paikkoja aivan liian kauan, mutta minun professuurini sentään vielä pelastui.

Toisin sanoen, melko läheisessä tulevaisuudessa sosiaalipoliitiikan erityinen tieteellinen identiteetti on vakavasti uhattuna. Siitä olisi pidettävä kiinni. Minusta tärkeämpää on kuitenkin se, että järkevä ja relevantti tutkimus valtaa alaa miltei nimikkeellä tahansa. Suurin uhka on ehdottomasti se, että yhteiskuntatiede on vaarassa menettää relevanssinsa enemmän tai vähemmän kokonaan. Resepti tähän on ilmeinen: tyhjien ongelmien pohtiminen, huonojen kysymysten asettaminen, vähäpätöisten ilmiöiden nostaminen tutkimuksen keskiöön sekä kyvyttömyys arvioida sitä, mikä on todella relevanttia ja mikä ei. On liikaa ns. aikalaiskeskustelua ja liian vähän tutkimusteoriaa. Tarvitaan hyviä kysymyksiä

ja kunnan teorioita. Oma ihannemallini on Göran Therborn, joka, vaikka onkin sosiologi, on oikeasti relevantti tutkija (esim. Therborn 2011).

Sosiaalipolitiikan häviäminen on siinä mielessä epätodennäköistä että – kuten Juho Saari (jonka poissaolo on ehkä suurin aukko pohdittaessa sosiaalipolitiikan nykytilaa Suomessa kun Saari ehkä tällä hetkellä vastaa yksin noin puolesta sosiaalipolitiikan perustutkimuksesta) on todennut – hyvinvointivaltio ei ole hävinnyt eikä tule häviämään lähitulevaisuudessa. Sosiaalipoliittinen lainsäädäntö on suurin piirtein yhtä vahva pysyvä tekijä kuin EU:sta tuleva uusi lainsäädäntö. Tietysti EU:n vaikutus on se, mitä on erityisen vaikea arvioida pitemmällä tähtäimellä.

Itse asiassa on paradoksaalista, että silloin kun minä, Rahkonen ja Eräsaari olimme paljon nuorempia, niin ajatushan meni suurin piirtein niin, että reaalisesti olemassa oleva sosiaalipolitiikka oli tylsää ja merkityksetöntä eikä sen missään nimessä pitänyt antaa ohjata oikean – siis teoreettisesti johdetun – sosiaalipolitiikan kehitystä. Nyt todellisuus taas kerran on voittanut, eli reaalisesti olemassa oleva sosiaalipolitiikka on pysyvää ja se sosiaalipoliittinen teoria, jota silloin kehiteltiin, kituuttaa nykyään vain muutamassa hämärässä kammiossa.

MUTTA tietysti on aina mahdollista, että hyvinvointivaltion perusta romahuttaa Euroopassa. Jos ei ole varaa ylläpitää sitä, niin siinä se sitten on. Näinhän kävi esimerkiksi Uruguayssa tai Uudessa Seelannissa. Kreikka on hyvä nykyesimerkki valtiosta, jonka hyvinvointivaltiolliset saavutukset ovat melko pitkälle tuhoon tuomittuja. Suomessa tämän uhkan nimi

on kestävyysvaje, mutta tämänkin ajatellaan olevan enemmän uhka siltä kannalta, että sinänsä robusti talous ei kestä suurta joukkoa eläkeläisiä. Mutta entä jos Suomen taloudellinen perusta häviää? Minusta tämä on ihan realistinen mahdollisuus. Kun euro romahtaa ja Suomi roikkuu siinä mukana loppuun asti, niin kuin on ilmeistä, niin sen jälkeen ollaan koko Euroopan mitassa pulassa, mutta olennaisia ovat tietenkin Suomen omat näkymät. Jos myös Nokia katoaa kuvioista, kuten näyttää todennäköiseltä, on se aika kova isku suomalaiselle hyvinvointivaltiolle, kun ei ole näköpiirissä mitään uutta vastaavaa (Angry Birds on pelkkä päiväperho). Nokian menestys on iso historiallinen sattuma eikä sellaisia tule kovin usein (vähän niin kuin Norjan öljy, joka sekkin kohta loppuu). Samanaikaisesti meillä on tehokkaasti hävitetty perustuotanto ja monet normaalit (teollisuus)työpaikat eikä niitä saada ikinä takaisin. Tulen juuri Sveitsistä, joka porskuttaa tosi hyvin pysytyään EU:n ja euron ulkopuolella sekä keskittyään tiukkaan laatutuotantoon. Se ei ole pyrkinyt maailmanvallaksi niin kuin suomalaiset EU:n kautta... Euroopan menestyksen avain on kestävä laatutavaran tuotanto ja roskan poissulkeminen ympäristövaatimusten kautta. Eli Saksan ja Sveitsin resepti.

TOISAALTA on ihan varma, että globaalisti sosiaalipolitiikka tulee kehittymään. Demokratia laajenee, väestö ikääntyy ja suuret maat (Kiina, Intia, Brasilia) vaurastuvat, joten takuulla syntyy sosiaalipolitiikkaa. Se ei ehkä ole ihan samanlaista kuin tämä pohjoismainen, mutta sillä on vaikutusta. Ja sitä kannattaa tutkia.

Entä sitten tämä evoluutioteoria johon viittasin puheenvuorossani kuusi vuot-

ta sitten? Olen nykyään aika pessimistinen sen asemasta sosiaalitieteissä, sen verran raskasta kivirekeä olen joutunut vetämään, joskin tietyn poikkeuksin. Minulla on ollut muutama huippuopiskelija, jotka ovat innostuneet biososiaalisista ongelmista. Ja maailmalla kiinnostus on jo laajempaa (esim. Hopcroft 2010). Perhetutkimus on paras esimerkki biososiologian merkityksestä. Sosiologinen perhetutkimus on menettänyt täysin kaiken relevanssinsa kiinnostamalla ihan mitättömistä kysymyksistä ja väittämällä mahdottomuuksia vaikkapa ydinperheestä, kun taas evoluutioteoria muodostaa hyvin pitkälle nykyään järkevän perheteorian perustan (Hrdy 1999; Therborn 2004). Toinen tärkeä alue on terveys, jossa evoluutioteoria tarjoaa parhaan pohjan yhdistää sekä biologista että yhteiskunnallista selitystä sille, miksi ihmisten väliset terveys- ja elinikäerot ovat niin valtavia. Esimerkiksi selitys sille, miksi juuri koulutetut ihmiset ovat niin paljon terveempiä kuin ei-koulutetut on nähdäkseni jo aika hyvin tiedossa: ensimmäinen selittäjä on periytyvä älykkyys. Sosiologit ja jopa väestötieteilijät käyttävät tässä koulutusta proxyna, mutta oikeasti kyse on älykkyydestä (Lynn & Vanhanen 2012). Koulutushan ei sinänsä selitä sitä, miksi korkeimmin koulutetut elävät pisimpään. Kyky ennakoita ja ottaa huomioon pitemmän tähtäimen tavoitteita saa ihmiset hankkimaan enemmän koulutusta ja elämään terveemmin. Myös evoluutioteoriasta peräisin oleva selitys, eli se että alisteisessa asemassa olevat (useimmiten myös huonosti palkatut) ovat sairaampia, kuin ne jotka määräävät tai ehkä paremmin, joita kukaan ei määräile (Harris 2006). Toisin sanoen tasa-arvolla olisi myös vaikutusta. Kannattaa muistaa, että älykkyys on normaalijakautunut eli suurin osa ihmisistä on riittävän

älykkäitä huolehtimaan kunnolla terveydestään, kunhan he eivät muuten menetä motivaatiotaan.

Mainittakoon että evoluutioekologit ja -psykologit ovat jo pitkään olleet hyvin kiinnostuneita juuri epätasa-arvosta ja sosiaalisista eroista (Bowles & Gintis 2011; Wilkinson & Pickett 2009). Koska heillä on selkeä teoreettinen kehys ja käsitteistö, on vaara, että he ohittavat normaaliyhteiskuntatieteilijät myös sosiaalipolitiikan tontilla. Toisaalta on tietysti hienoa, että meikäläiset aiheet kiinnostavat. Esimerkiksi hyvinvointi, tasa-arvo ja auttaminen ovat aivan keskeisiä evoluutioteoreettisia teemoja. Jos sosiaalipolitiikka haluaa rakentaa oman toimintansa teoriaa, niin se tarvitsee evoluutioteoriaa. Vastarinta on vain melko kovaa eli muutokset tulevat ulkoapäin, muiden tieteenalojen kautta.

Mutta siunatuksi lopuksi: jos Suomen talous kestää kohtalaisesti, euro ei johda katastrofiin, niin kyllä meillä vielä hyvinvointivaltio on voimissaan ainakin vuoteen 2050 asti.

KIRJALLISUUS

Bowles, Samuel & Gintis, Herbert (2011) *A Cooperative Species: Human Reciprocity and its Evolution*. Princeton & Oxford: Princeton University Press.

Harris, Judith Rich (2006) *No Two Alike*. London & New York W.W.Norton.

Hopcroft, Rosemary L. (2010) *Sociology: A Biosocial Introduction*. Boulder, CO: Paradigm Publishers.

Hrdy, Sarah Blaffer (1999) *Mother Nature: Natural Selection and the Female of the Species*. London: Chatto & Windus.

Lynn, Richard & Vanhanen, Tatu (2012) *Intelligence: A Unifying Construct for the Social Sciences*. London: Ulster Institute for Social Research.

Roos, J.P. (2006) Yhteiskuntapolitiikan ajankohtaiset ongelmat Helsingissä. *Janus* 14 (3), 336–338.

Therborn, Göran (2004) *Between Sex and Power: Family in the World 1900–2000*. London & New York: Routledge.

Therborn, Göran (2011) *World: A Beginner's Guide*. London: Polity Press.

Wilkinson, Richard & Pickett, Kate (2009) *The Spirit Level: Why More Equal Societies Almost Always Do Better*. London: Allen Lane.